

Smedjan och drängstugan vid Siggebohyttans bergsmansgård

Linde socken, Lindesbergs kommun, Västmanland

Takarbeten 2014-2015

Charlott Torgén
Rapport 2015:04

Engelbrektskatan 3
Box 314, 701 46 ÖREBRO
Tel. 019-602 87 00
www.olm.se

Texterna samt bilderna i denna rapport har licensierats med Creative Commons licens.

www.creativecommons.se

Texterna i denna rapport är skrivna av Charlott Torgén

Bilderna i denna rapport är tagna av Charlott Torgén, om inget annat anges.

INLEDNING	5
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	5
ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING	6
Drängstugan	6
Smedjan.....	6
FÖRE ÅTGÄRDER	7
Drängstugan	7
Smedjan.....	7
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Drängstugan	8
Smedjan.....	10
FOTOPROTOKOLL	13

Inledning

Smedjan och drängstugan tillhör byggnadsminnet Siggebohyttans bergsmansgård som ägs och förvaltas av Örebro läns museum. År 2014 och 2015 beviljades fastighetsägaren bidrag från länsstyrelsen för åtgärder på taken på de två byggnaderna. Enligt beslut 2014-10-20 med högst 225 000kr och enligt beslut 2015-05-05 med högst 19 000kr.

Smedjan har sedan 2011 genomgått flera reparationer som gällt grunden och stommen på byggnaden. Dessa arbeten innefattade taket samt skorstenen på smedjan och taket på drängstugan. Arbetet utfördes av Bygg & Hantverk i Karlskoga och har följts av antikvarisk medverkande från Örebro läns museum. Antikvarisk medverkan har bestått av planering och diskussioner inför arbetet, besiktningar av pågående arbeten, muntliga anvisningar, fotodokumentation samt rapportskrivning.

Slutbesiktning genomfördes 22 oktober 2014 samt 9 oktober 2015. Arbetena var mycket väl utförda och godkändes ur antikvarisk synvinkel.

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning:	Siggebohyttan 2:2
Fastighetsägare:	Örebro läns museum
Diarienummer:	2013.220.003
Länsstyrelsens diarienummer:	434-35-95-2014; 434-7404-2014
Bidragssumma:	2014: max 225 000kr eller 90% av kostnaden för externt anlitad arbetskraft 2015: max 19 000kr eller 90% av kostnaden för externt anlitad arbetskraft
Entreprenör:	Bygg & Hantverk i Karlskoga
Antikvarisk medverkande:	Charlott Torgén, Örebro läns museum
Utförandeperiod:	september 2014 – oktober 2015
Besiktning:	2014-05-13; 2014-09-22; 2014-10-08; 2014-10-22;
Antikvarisk slutbesiktning:	2015-10-09
Registrerade bilder:	OLM-2015-21-1-41, Charlott Torgén

Bild på framsidan: OLM-2015-21-34 och OLM-2015-21-31

Översiktlig beskrivning

Siggebohyttans bergsmansgård började byggas på 1790-talet av bergsmannen Anders Olsson (1756-1818), men det är hans son Anders Andersson (1801-1870), som framförallt satt sin prägel på bergsmansgården. Mangårdsbygganden var huvudbygganden i en omfattande gårdsanläggning med många ekonomibyggnader. I dag finns loftbod, stall, smedja, drängstuga samt en senare uppförd loge kvar.

Gården var i familjens ägo fram till 1901 och ägs sedan 1910 av Örebro läns museum som 1929 genomförde en omfattande renovering av mangårdsbyggnaden som inreddes till museum. Mangårdsbyggnaden har sedan genomgått flera renoveringar, senast 2004-2006, och är fortfarande museum.

Drängstugan

Anders Andersson lät uppföra byggnaden under 1800-talets första hälft som förutom bostad för gårdens tjänstefolk även inrymde bagarstuga, snickarbod samt ekonomiutrymmen. Byggnaden har invändigt genomgått renoveringar under 1900-talets andra hälft och fått sitt nuvarande utseende.

Drängstugan utgör en parstuga med timmerstomme täckt av torvtak.

Siggebohyttans bergsmansgård. Troligtvis sent 1800-tal. Foto: Örebro läns museum

Smedjan

När smedjan uppfördes är oklart men troligt är någon gång under 1700-talets slut eller 1800-talets början. Sedan 2011 har ett flertal åtgärder skett på smedjan. Framst förstärkning av grunden och reparation av stommen.

Smedjan har en timrad stomme täckt av torvtak. Den har en tvådelad plan där det i den västra delen finns en bykstuga och i den östra delen en smedja.

Före åtgärder

Drängstugan

Mullåsen på byggnaden var mycket kraftigt rötskadad och hade delvis rasat ner. 1992 utfördes ungefär samma åtgärder som vid dessa arbeten.

Delar av mullåsen på drängstugan har trillat ner. Mullåsen är mycket rötskadad.

Smedjan

Takfotsbrädan på byggnadens södra sida hade släppt. Mullåsarna var liksom på drängstugan kraftigt rötskadade.

Skorstenen på smedjan var i mycket dåligt skick.

När arbeten senast utfördes på smedjans tak är oklart men troligtvis ungefär samtidigt som på drängstugan då många arbeten utfördes på byggnaderna vid Siggebohyttan vid den tiden i samband med Byggnadshyttan.

Takfoten på smedjan är i dåligt skick och mullåsen kraftigt rötskadad.

Utförda åtgärder

Drängstugan

Inför arbetena var det något oklart exakt vad som låg på taket. Taket är inte ett traditionellt torvtak utan har någon gång lagts om. Vid dessa arbeten var syftet endast att åtgärda mullåsarna samt takfot och vindskivor på byggnaden. Inga rötskador fanns i övrigt i undertaket.

Taket undersöks inför arbetena.

Taket visade sig bestå av - underst trolpinnar, papp och sedan ett råspontat tak täckt av papp, sinuskorrugerad plåt samt överst torv. Torven var tjock, speciellt på nedre halvan av takfallen, vilket ger en stor tyngd till hela takkonstruktionen. Torven var tunnare vid skorstenarna. Längst ner i takfoten låg plåt ca 40 cm lång. Nävern vid takfoten var endast för syns skull, lagd ovanpå en fotplåt, och gjorde så att vattnet rann in mot takfotsbrädan. Mullåsen var träd på rundjärn svetsade på plattjärn fästa i undertaket. Läggs torvtaket om i sin helhet bör konstruktionen av torvtaket ses över.

Bilden ovan till vänster: Under det tjocka torvlagret ligger korrugerad plåt och papp samt även råspont som dock inte syns på bilden.

Bilden till höger: En fotplåt ligger längst ner mot takfotsbrädan. På bilden syns de järn som mullåsen träs på. Planken på bilden är en provisorisk lösning före dessa åtgärder, för att hålla torven på plats då mullåsarna var så rötskadade.

Hängrännorna var inte tillräckligt urholkade vilket gjorde att de blev mycket tunga. De var inte justerade vilket gjorde att vattnet rann bakom rännorna ner på takfotsbrädan i stället.

Befintliga mullåsar plockades bort. Torven tunnades ut något på de nedre delarna av takfallen och större träd plockades bort.

Nya mullåsar tillverkades av furutimmer med stor andel kärna. De skrädde med yxa till en ungefärlig dimension av 170x110mm. Spåren som fanns i nederkant på de befintliga mullåsarna uteslöts på de nya. Dessa har ingen förankring till byggnadstraditionen under tidigt 1800-tal. De nya mullåsarna trädde på de befintliga rundjärnen, lika tidigare utförande. Mullåsarna skarvades dock inte ihop till en enda lång mullås utan varje bit lades för sig. Det bedömdes vara mer historiskt korrekt samt gör det lättare att ersätta delar vid behov.

En mullås har lagts tillbaka.

Ny näver lades. Den lades lika befintligt utförande över fotplåten. Detta för att plåten inte ska synas. Det gör dock att takfotsbrädan blir något extra utsatt och kommer att få bytas vid behov.

Delar av takfotsbrädan har ersatts liksom översta vindskivan.

Takfoten har åtgärdats.

Vindskivor och takfotsbrädor byttes efter behov och ersattes med sågat virke lika befintligt utförande. Endast det som ansågs riktigt dåligt byttes. Nedersta vindskivan visade sig vara handhyvlat. Vindskivor samt takfot på hela byggnaden målades under 2015. Målade partier skrapades rent från löst sittande färg. Tvättades sedan med fungicid. Omålade partier målades tre gånger med linoljefärg övriga partier två gånger. Linoljefärgen bröts med grön umbra till

kulören S 1502-Y. Enligt målaren finns partier på takfotsbrädan, på baksidan av byggnaden där färgen kan komma att släppa då virket är anfrätt.

Hängrännorna på baksidan plockades bort. På framsidan plockades de också bort. Endast ovanför entréerna bibehölls de. De befintliga rännorna holkades ur för att bli lättare. De behandlades med linolja och krokarna till rännorna justerades så att vattnet rinner ner i dem.

Takfoten har åtgärdats och hängrännan justerats.

Smedjan

Inför arbetena var det något oklart exakt vad som låg på taket, liksom på drängstugan. Taket är inte ett traditionellt torvtak utan har någon gång lagts om. Vid dessa arbeten var syftet endast att åtgärda mullåsarna samt takfot och vindskivor på byggnaden. Inga rötskador fanns i övrigt i undertaket.

Takfoten på norra sidan var kraftigt rötskadad. Torven bestod till större delen av mossa. Här växte även mindre träd.

Taket visade sig ha en liknande konstruktion drängstugans tak. Underst trolpinnar, papp och sedan ett råspontat tak täckt av papp, sinuskorrugerad plåt samt överst torv. Torven var tjock, speciellt på nedre halvan av takfallen, vilket ger en stor tyngd till hela takkonstruktionen. Längst ner i takfoten låg plåt ca 40 cm lång. Nävern vid takfoten var endast för syns skull och näst intill obefintlig. Bakom mullåsen låg ett band med grus, troligtvis för dränering. Mullåsen var träd på rundjärn svetsade på plattjärn fästa i sparrarna. Läggs torvtaket om i sin helhet bör konstruktionen av torvtaket ses över.

Under torven låg korrugerad plåt bland annat. Järnen som håller mullåsen sticker fram under plåten. Här fanns även grus, troligtvis dit lagt för dränering.

Ny näver och papp sköts in så långt det var möjligt under plåten.

Befintliga mullåsar plockades bort. De var i mycket dåligt skick. Det fanns även rötskador längst ner i vågbord och sparrar. Vågbordet var fäst i sparrarna med långa skruv. Vid dessa arbeten ersatte man vågbord och sparrar lika befintligt. Där dessa var rötskadade. Konstruktionen förstärktes med klossar underifrån, vilket man gjort även tidigare. Det är dock ingen långsiktig lösning utan sparrarna behöver på sikt bytas ut. På norra sidan mot bäcken var rötskadorna inte lika omfattande. Här kan det finnas en del ursprungligt material bland trolpinnar, sparrar och vågbord.

Ny takfotsbräda. Ovanpå takfotsbrädan ligger en bräda som skjuter ut något vilket gör att nävern inte ligger mot takfotsbrädan. Sparrarna har förstärkts med klossar.

I samband med att de nedre delarna av sparrarna ersattes försvann fästena för järnen till mullåsarna. Järnen skruvades fast men plåten var längst upp i vägen. Detta behöver ses över då taket läggs om.

Nävern stacks upp under plåten ca 1-2cm. Man lade även papp under nävern och plåten och försökte skjuta upp den lika mycket. Osäkert hur långt upp man fick den nya pappen då plåten är fastspikad. Den befintliga pappen var i mycket dåligt skick.

Längst ner lades en panelbräda som skjuter ut något och vilket gjorde att nävern när den sedan lades inte ligger mot takfotsbrädan.

Torven som till större delen bestod av mossa tunnades ut något på de nedre delarna av takfallen och större träd plockades bort. En av björkarna hade ett omfattande rotsystem, så mycket som möjligt av det togs bort.

Nya mullåsar tillverkades av furutimmer med stor andel kärna. De skräddes med yxa till en ungefärlig dimension av 170x110mm. Spåren som fanns i nederkant på de befintliga mullåsarna uteslöts på de nya. Dessa har ingen förankring till byggnadstraditionen under tidigt 1800-tal. De nya mullåsarna trädde på de befintliga rundjärnen, lika tidigare utförande.

Smedjans takfot har åtgärdats.

Vindskivor och takfotsbrädor byttes efter behov och ersattes med sågat virke lika befintligt utförande. Vindskivor samt takfot på byggnaden målades med Falu Rödfärg i den ljusare kulören, 2015.

Skortenen murades om samt putsades om. Krönet försågs med en gjuten häll, begagnad, som den gjutna pipan sedan placerades på. Hällen saknades vilket kan vara en anledning till skadorna.

Skorstenen har murats om. Krönet har täckts med en häll. Invändigt putsades övre delen av murstocken.

Fotoprotokoll

Acc.nr. OLM-2015-21-1-41

Objekt: Smedjan och drängstugan vid Siggebohyttans bergsmansgård

Ort: Siggebohyttan

Gata/kvarter/fastighet: Siggebohyttan 2:2

Stad:

Socken: Linde socken

Kommun: Lindesbergs kommun

Län: T

År: 2015

Motiv: Takarbeten på smedjan och drängstugan vid Siggebohyttans bergsmansgård.

1-3: Smedjan före åtgärder. Mullåsen och delar av takfoten är rötskadade.

4-8: Drängstugan före åtgärder. Mullåsen är kraftigt rötskadad och har delvis trillat ner.

9: Takfoten undersöks inför arbetena.

10-12: Smedjan före åtgärder. Mullåsen och delar av takfoten är rötskadade.

13-14: Drängstugan före åtgärder. Mullåsen är kraftigt rötskadad och har delvis trillat ner.

15-18: Arbetet med att åtgärda drängstugans takfot pågår.

19: Järnen som håller mullåsen på plats. En fotplåt ligger under mullåsen och nävret.

20-23: Arbetet på drängstugan är färdigt.

24-25: Arbetet på smedjan pågår. Ny näver och papp skjuts in under den sinuskorrugerade plåten.

26: Skorstenen har murats om och krönet har täckts med en häll.

27: Arbetet med att åtgärda takfoten på smedjan pågår.

28-30: Under torven låg sinuskorrugerad plåt. Lite grus låg bakom mullåsen, troligtvis som dränering. Kroken som håller mullåsen sticker fram under plåten. Takfoten är kraftigt rötskadad.

31: Arbetet på drängstugans tak pågår.

32-33: Efter åtgärder på drängstugan.

34-35: Efter åtgärder på smedjan.

36: Takfoten efter åtgärder. En bräda har placerats på takfotsbrädan så att nävern inte ligger mot takfotsbrädan. Sparrarna hr förstärkts med klossar.

37: Murstocken under taket har putsats.

38: Takfoten efter åtgärder. En bräda har placerats på takfotsbrädan så att nävern inte ligger mot takfotsbrädan. Sparrarna hr förstärkts med klossar.

39: Drängstugan efter åtgärder.

Foto: 1- 41: Charlott Torgén, Örebro läns museum

Övrigt:

Diariennr. 2013.220.003